

Επιπολιτισμοποίηση και εθνοτική ταυτότητα

- Η έννοια του εαυτού
- Θεωρία της κοινωνικής ταυτότητας
- Εθνοτική ταυτότητα

ΨΧ19: Ψυχολογία της Μετανάστευσης
Τμήμα Ψυχολογίας ΕΚΠΑ
Εαρινό εξάμηνο 2023-2024
Καθηγητής Βασίλης Παυλόπουλος

Η έννοια του εαυτού (self)

- Είναι ένα σύστημα γνωστικών-συναισθηματικών δομών.
- Περιέχει την αυτοεικόνα του ατόμου όσον αφορά: ανάγκες, κίνητρα, ικανότητες, κλίσεις, ταλέντα, αξίες, στάσεις, αρετές και μειονεκτήματα.
- Διαμορφώνεται με βάση τη συσσωρευμένη εμπειρία.
- Καθοδηγεί τη σκέψη και τη συμπεριφορά, ρυθμίζει την ενδοπροσωπική και διαπροσωπική προσαρμογή του ατόμου.
- Συνώνυμα: αυτοεικόνα, αυτοαντίληψη (self-concept), αυτοπροσδιορισμός (self-definition), ταυτότητα (identity), αυτοσχήμα (self-schema), αυτοερμηνεία (self-construal).

Γνωστικό ύφος, αξίες και όψεις του εαυτού

ΥΦΟΣ	WITKIN	Εστιασμένος τύπος	Διάχυτος τύπος
ΑΞΙΕΣ	HOFSTEDE	Ατομικισμός	Συλλογικότητα
	SCHWARTZ	Αυτονομία	Ενσωμάτωση
ΕΑΥΤΟΣ	MARKUS, KITAYAMA	Ανεξάρτητος εαυτός	Εξαρτημένος εαυτός
	TRIANDIS ¹	Ιδιοκεντρικός εαυτός	Αλλοκεντρικός εαυτός
	ΚΑĞΙΤÇΙΒΑŞΙ ²	Διαχωρισμένος εαυτός	Συσχετιστικός εαυτός

¹ Ο Triandis διακρίνει τον *Ιδιωτικό* (αυτοεικόνα), τον *Δημόσιο* (αξιολογήσεις των άλλων) και τον *Συλλογικό* (σχετιζόμενο με την ομάδα) εαυτό.

² Η Kağitçibaşı προτείνει, επιπλέον, τον *Αυτόνομο-Συσχετιστικό* εαυτό, ο οποίος εντοπίζεται σε αστικές περιοχές συλλογικών κοινωνιών.

Εαυτός, ταυτότητα, ταύτιση

- Η **ταυτότητα** αναφέρεται σε επιμέρους όψεις του εαυτού (π.χ., ταυτότητα του φύλου, επαγγελματική ταυτότητα).
- Η ταυτότητα διακρίνεται σε **προσωπική** (π.χ., νοημοσύνη, σωματικά χαρακτηριστικά, γνωρίσματα της προσωπικότητας) και **κοινωνική** (αναπαράσταση του μέρους του εαυτού που συνδέεται με την ένταξη σε κάποια κοινωνική κατηγορία ή ομάδα, π.χ. οικογένεια, φύλο).
- Η **ταύτιση** αναφέρεται στην αναγνώριση, από το άτομο, του βαθμού ομοιότητας που απαιτείται ώστε να αποδώσει στον εαυτό μια προσωπική ή κοινωνική ταυτότητα.

Ορισμένοι μύθοι για την εθνοτική ταυτότητα

- ~~x Η εθνοτική ταυτότητα έχει αντικειμενική υπόσταση.~~
 - ✓ Πρόκειται για γνωστική-κοινωνική κατασκευή.
- ~~x Η εθνοτική ταυτότητα είναι κληρονομική.~~
 - ✓ Μεταβιβάζεται με την κοινωνικοποίηση και την επιπολιτισμοποίηση.
- ~~x Η εθνοτική ταυτότητα είναι σταθερή.~~
 - ✓ Το περιεχόμενό της είναι ρευστό, έχει δυναμικό χαρακτήρα.
- ~~x Η εθνοτική ταυτότητα προέρχεται από μία εθνική ομάδα.~~
 - ✓ Η διεργασία της επιπολιτισμοποίησης συνεπάγεται το ενδεχόμενο διαμόρφωσης μικτής εθνοτικής ταυτότητας.

Δύο (ερευνητικοί) δρόμοι προς την εθνοτική ταυτότητα

- Από τη σκοπιά της Κοινωνικής Ψυχολογίας: η θεωρία της **κοινωνικής ταυτότητας** (Tajfel, 1981. Tajfel & Turner, 1986) και η θεωρία των **μηχανισμών επεξεργασίας** της ταυτότητας (Breakwell, 1993, 2001).
- Από τη σκοπιά της Διαπολιτισμικής Ψυχολογίας: τα μοντέλα για την **επιπολιτισμοποίηση** (Ward, 1996) και την ανάπτυξη της **εθνοτικής ταυτότητας** (Phinney, 1992).
- ☞ **Σημείωση**: Οι δύο παραπάνω προσεγγίσεις αναπτύχθηκαν σχεδόν παράλληλα και σπάνια διασταυρώνονται...

Η θεωρία της Κοινωνικής Ταυτότητας (Tajfel, 1974, 1981, 1982)

- Η **κοινωνική ταυτότητα** συνιστά μέρος της εικόνας του εαυτού.
- Προϋποθέτει την επίγνωση από το άτομο της ένταξής του σε μια ομάδα. Βασίζεται στην **κοινωνική κατηγοριοποίηση**, δηλ. τη διάκριση μεταξύ εσω- και εξω-ομάδας.
- Η αυτο-κατηγοριοποίηση γίνεται μέσω του μηχανισμού της **κοινωνικής σύγκρισης** και αποσκοπεί στην προστασία της αυτοεκτίμησης, σε ατομικό και συλλογικό επίπεδο.
- Αναπόφευκτη συνέπεια της αυτο-κατηγοριοποίησης είναι η **προκατάληψη** (bias) υπέρ της εσω-ομάδας και σε βάρος της εξω-ομάδας.

Ατομικές αντιδράσεις στην απειλούμενη υποβάθμιση της κοινωνικής ταυτότητας

Ατομική κινητικότητα	Μετακίνηση («πέραςμα») από τη μία ομάδα στην άλλη. Προϋποθέτει διαπερατά όρια μεταξύ των ομάδων. Ατομική στρατηγική.
Κοινωνική δημιουργικότητα	Αναζήτηση θετικής διάκρισης: (α) επιλέγοντας μια νέα διάσταση σύγκρισης, ή (β) αξιολογώντας ως θετικά τα αρνητικά χαρακτηριστικά της εσω-ομάδας, ή (γ) περιορίζοντας τις συγκρίσεις «προς τα κάτω». Συλλογική στρατηγική.
Κοινωνικός ανταγωνισμός	Αναζήτηση θετικής διάκρισης απευθείας μέσω της άμεσης σύγκρουσης με την εξω-ομάδα. Συλλογική στρατηγική.

Η θεωρία των μηχανισμών επεξεργασίας της ταυτότητας: στρατηγικές αντιμετώπισης

- *Ενδοψυχικό* επίπεδο:
 - (α) απομάκρυνση, (β) αποδοχή, (γ) επαναξιολόγηση
- *Διαπροσωπικό* επίπεδο:
 - (α) απομόνωση, (β) αρνητισμός-σύγκρουση,
 - (γ) προσπέρασμα, (δ) συμμόρφωση
- *Διομαδικό* επίπεδο:
 - (α) συμμετοχή σε πολλαπλές ομάδες
 - (β) ομαδική υποστήριξη
 - (γ) ομαδική δράση

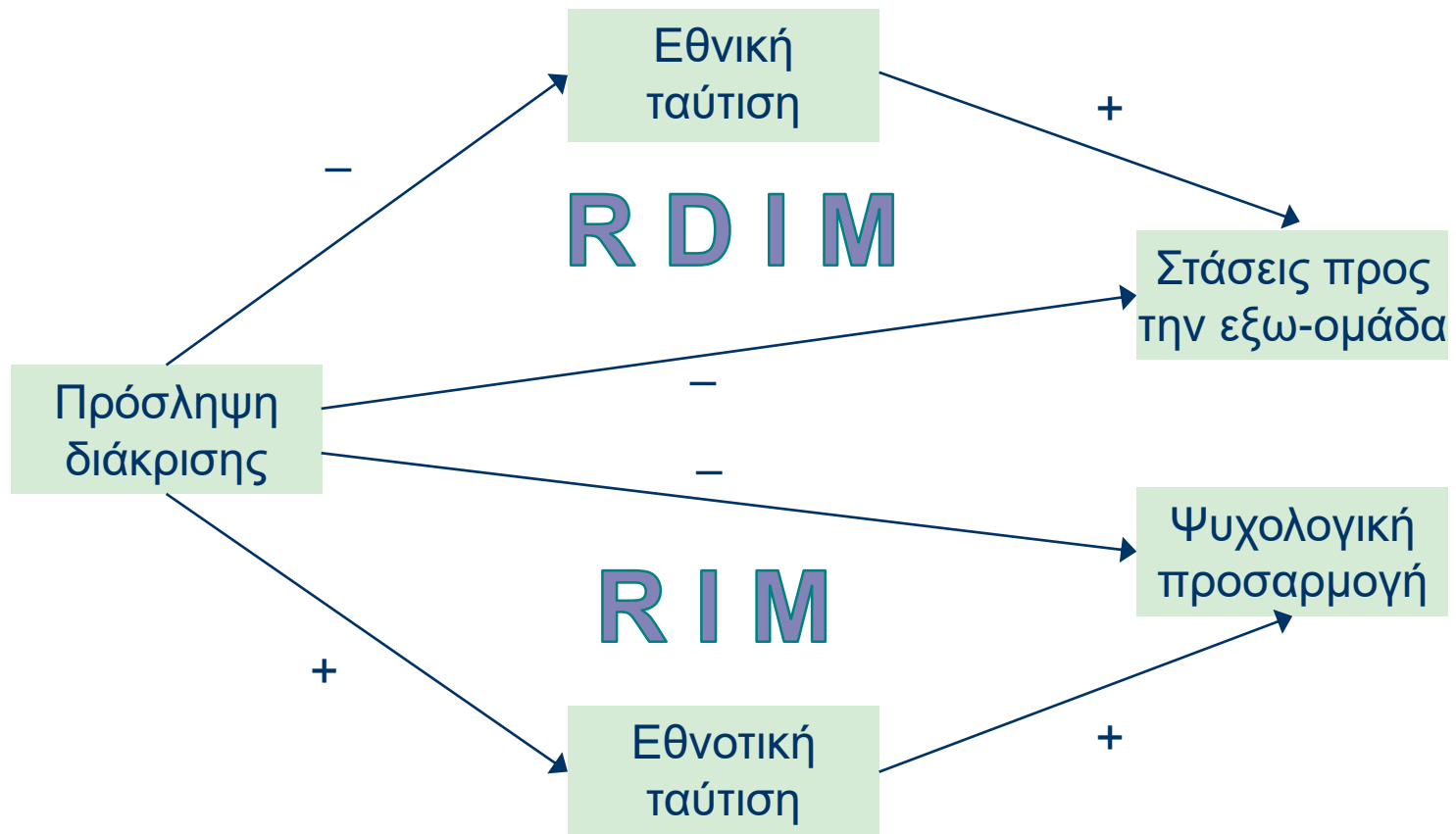
Η ταυτότητα των μεταναστών: Απειλή, αναθεώρηση και επαναδιαπραγμάτευση

- Η εμπειρία της μετανάστευσης επαναπροσδιορίζει τα **πλαίσια αναφοράς** των ατόμων, συχνά με απειλητικό τρόπο.
- Σύμφωνα με τη θεωρία της **Κοινωνικής Σύγκρισης** (Festinger, 1954), οι άνθρωποι έχουν ανάγκη να αξιολογούν τον εαυτό τους, ιδιαιτέρως όταν βρεθούν σε συνθήκες ασάφειας.
- Τα **πεδία της σύγκρισης** είναι πολλαπλά, ανάλογα με:
 - ☞ τον χρονικό ορίζοντα: παρελθόν-μέλλον.
 - ☞ άλλα άτομα ή ομάδες: διατομικές, ενδοομαδικές, διομαδικές.
 - ☞ τον «ιδανικό» εαυτό ή τους «πιθανούς» εαυτούς.
 - ☞ το σημείο αναφοράς: ισότιμες, ανοδικές, καθοδικές.

Η ταυτότητα των μεταναστών: Απειλή, αναθεώρηση και επαναδιαπραγμάτευση

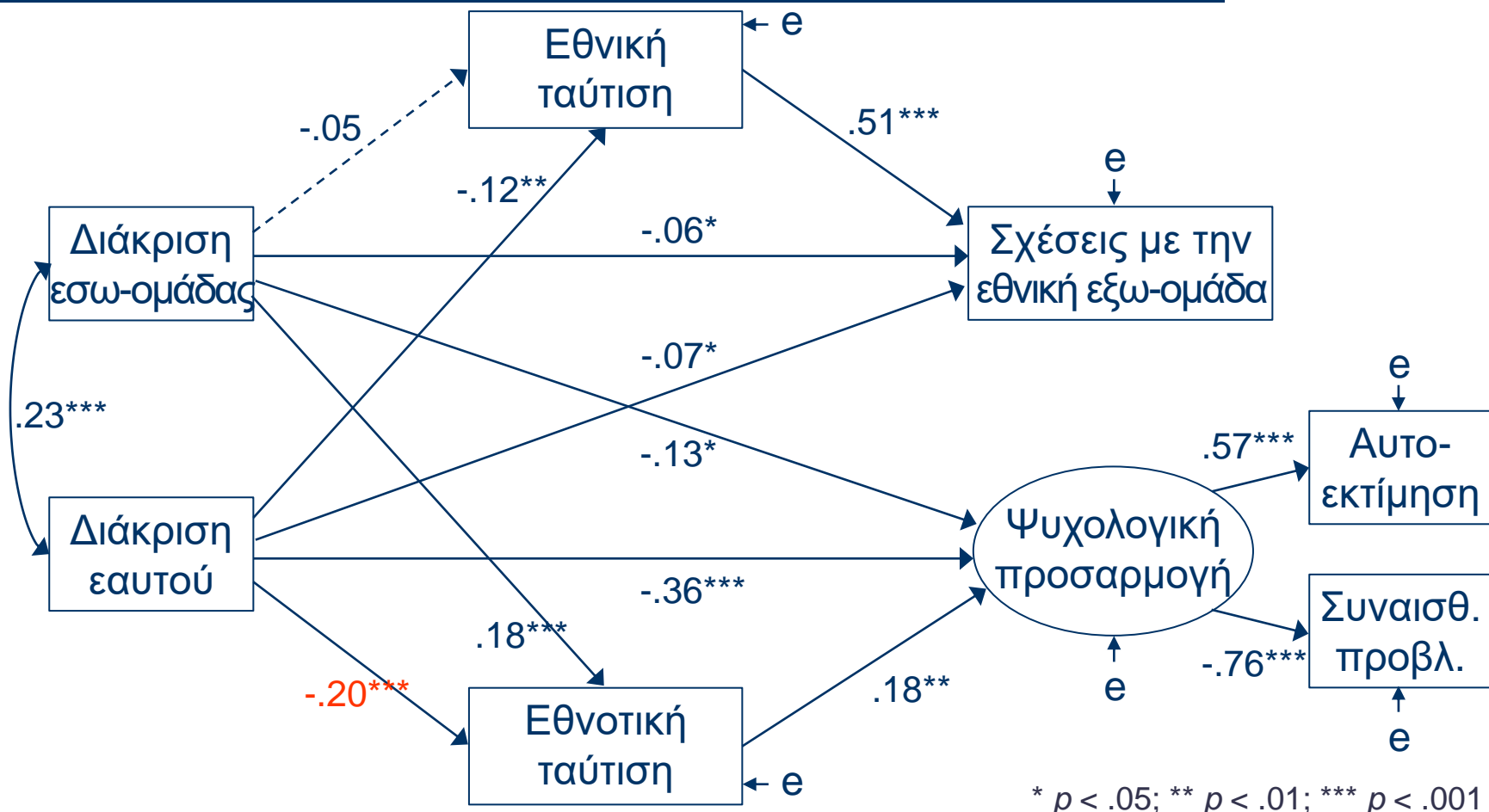
- Τα άτομα επιλέγουν τις διαστάσεις των κοινωνικών συγκρίσεων, ώστε να αποβούν ωφέλιμες για την αυτοεκτίμησή τους. Ωστόσο, οι μετανάστες δεν επιλέγουν οι ίδιοι το πεδίο της σύγκρισης.
- Συχνά τα μέλη των μειονοτήτων γνωρίζουν τις εις βάρος τους προκαταλήψεις, με αποτέλεσμα να συμπεριφέρονται με βάση τις προσδοκίες αυτές (**απειλή του στερεοτύπου**).
- Επιπλέον, στις μειονοτικές ομάδες παρατηρείται το φαινόμενο της **ασύμμετρης πρόσληψης της διάκρισης** σε προσωπικό και ομαδικό επίπεδο (δηλ. οι μετανάστες αναγνωρίζουν μεγαλύτερο βαθμό διάκρισης στην εσω-ομάδα παρά στους ίδιους).

Τα μοντέλα απόρριψης-ταύτισης (RIM. Branscombe, Schmitt, & Harvey, 1999) και απόρριψης-αποταύτισης (RDIM. Jasinskaja-Lahti, Liebkind, & Solheim, 2009)

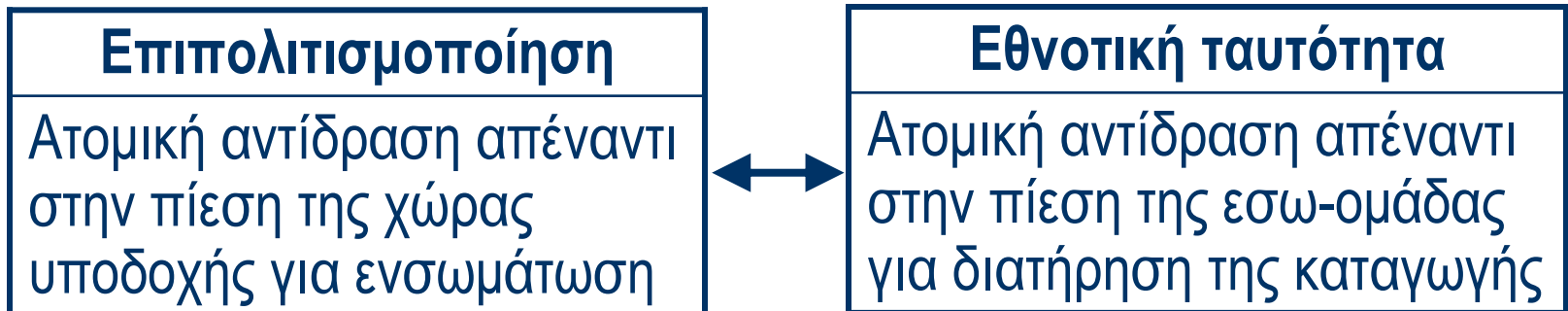
Εμπειρική προέκταση του μοντέλου RDIM (απόρριψης-αποταύτισης) σε ατομικό και ομαδικό επίπεδο διάκρισης εφήβων μεταναστών (Pavlopoulos & Motti-Stefanidi, 2014)

$\chi^2(8) = 23.24, p < .001$; CFI = .98; NFI = .97; RMSEA = .06; SRMR = .05

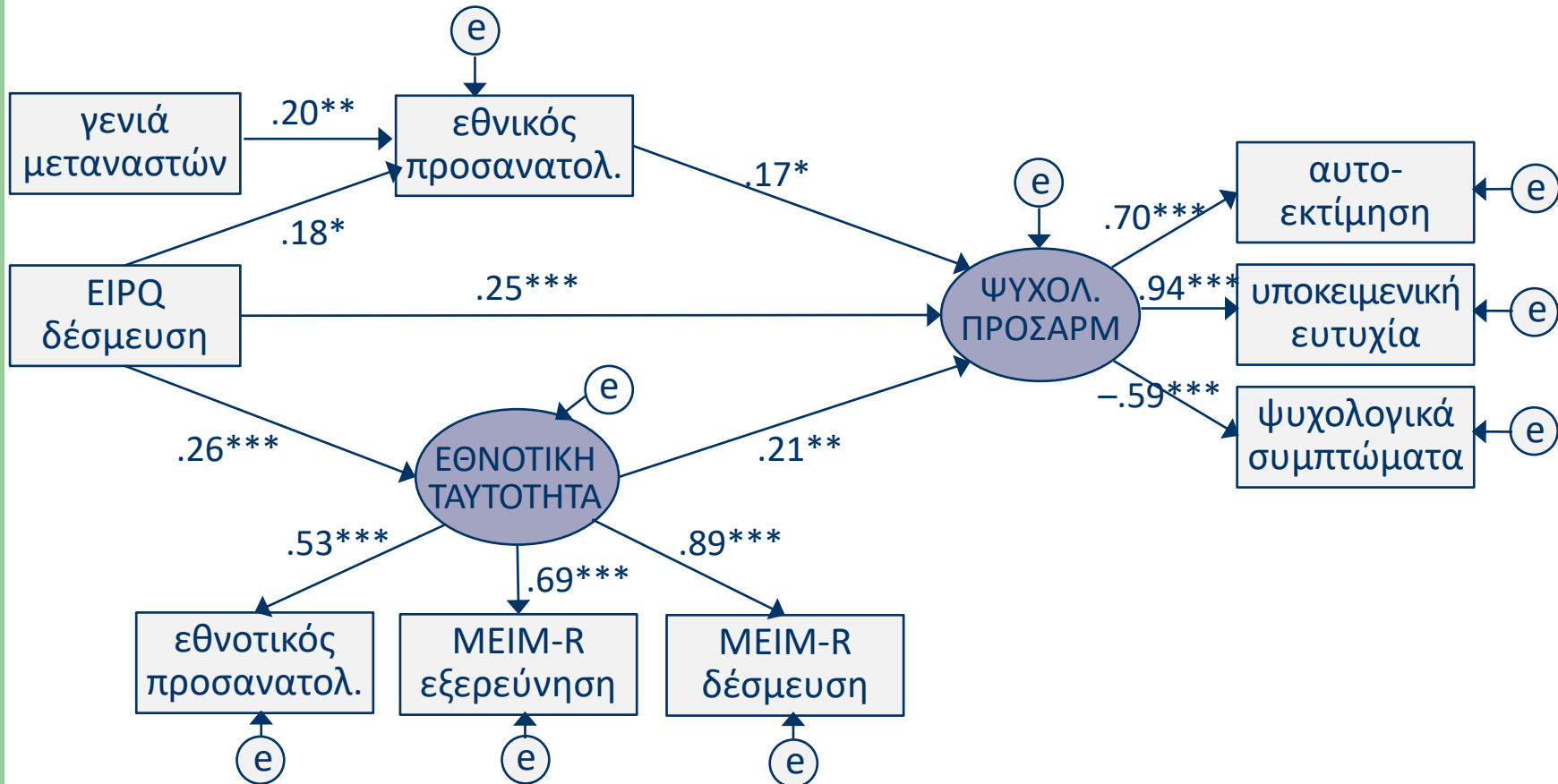
Επιπολιτισμοποίηση και εθνοτική ταυτότητα

- Η **εθνοτική ταυτότητα** αναφέρεται στην αίσθηση του ανήκειν σε μία εθνοτική ομάδα (Phinney, 2003). Περιλαμβάνει στοιχεία όπως: γλώσσα, θρησκεία, παράδοση, αξίες, συμπεριφορές.
- Στην έρευνα με βάση τα μοντέλα επιπολιτισμοποίησης, η εθνοτική ταυτότητα κατέχει σημαντική θέση ως *ανεξάρτητη* μεταβλητή, ως *εξαρτημένη* ή ως *παρεμβαλλόμενη* μεταβλητή.
- Ορισμένοι ερευνητές αντιδιαστέλλουν τις δύο έννοιες ως εξής:

Ψυχολογική ταυτότητα (EIPQ), εθνοτική ταυτότητα (MEIM-R), επιπολιτισμοποίηση και ψυχολογική προσαρμογή εφήβων μεταναστών (Παυλόπουλος, Μπεζεβέγκης, & Γεωργαντή, 2012)

$\chi^2=26.33$, $df=19$, $p=.121$, $CFI=.98$, $RMSEA=.041$

* $p < .05$; ** $p < .01$; *** $p < .001$

Στάδια διαμόρφωσης της εθνοτικής ταυτότητας (Phinney, 1990)

Ανεξερεύνητη	Έλλειψη ενδιαφέροντος όσον αφορά την εθνοτική ταυτότητα. Αποφυγή των προκλήσεων, αποδοχή δοτής ταυτότητας. Υψηλό επιπολιτισμικό στρες. Απόσυρση, διάχυση, σύγχυση.
Εξερεύνηση	Ενεργητική εξερεύνηση του περιεχομένου και της σημασίας της εθνοτικής ταυτότητας. Πιο εμφανής στα πρώτα στάδια της επιπολιτισμοποίησης.
Επίτευξη	Σαφής και στερεή αίσθηση της ταυτότητας. Συνδέεται με υψηλή αυτοεκτίμηση και επιτυχή ψυχοκοινωνική προσαρμογή.

Εθνοτική ταυτότητα και ψυχική ανθεκτικότητα εφήβων μεταναστών (Μόππη, Ντάλλα, Παπαθανασίου, Τάκης, & Παυλόπουλος, 2012)

